

НАРОДНИ МУЗЕЈ — БЕОГРАД
СРПСКО НУМИЗМАТИЧКО ДРУШТВО

SERBIAN NUMISMATIC SOCIETY
NATIONAL MUSEUM — BEOGRAD

Др СТАНИША НОВАКОВИЋ
ДОПРИНОС ЧЛАНОВА СРПСКОГ НУМИЗМАТИЧКОГ ДРУШТВА
НУМИЗМАТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА: НАУЧНИ РАД СЕРГИЈА
ДИМИТРИЈЕВИЋА НА ПОДРУЧЈУ НУМИЗМАТИКЕ

С Е П А Р А Т

из часописа

Н У М И З М А Т И Ч А Р

Бр. 2

БЕОГРАД 1979

Допринос чланова Српског нумизматичког
друштва нумизматичким истраживањима

Станиша НОВАКОВИЋ

НАУЧНИ РАД СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА НА ПОДРУЧЈУ НУМИЗМАТИКЕ

Сергије Димитријевић је рођен 19. марта 1912. године у Пироту. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу. Студирао је на Правном факултету у Београду и у Паризу. Наставник политичке економије на Правном факултету у Београду од 1946. до 1952. Директор Економског института Привредног савета владе ФНРЈ од 1946. до 1951. године. Докторирао 1957. године. Радио као научни сарадник Економског института НР Србије, историјског одељења Института друштвених наука, Историјског института САНУ и Института за изучавање радничког покрета. Пензионисан 1966. године као научни саветник у Институту за изучавање радничког покрета. Члан КПЈ од 1933. године. Носилац споменице 1941. и других одликовања. У своме научном раду, поред нумизматике, обухватио је следећа подручја: историју српског и југословенског радничког покрета, привредну историју наше земље, историју Лесковца, политичку економију, економску географију, архивистику и документацију. Објавио је велики број запажених научних радова из скоро свих ових подручја и учествовао на многим научним скуповима у земљи и у иностранству.

Нумизматиком је почео да се бави још као дечак, када се заинтересовао за археолошка истраживања и ископавања у лесковачком крају. Један је од десеторице оснивача Српског нумизматичког друштва, створеног јануара 1956. године, и његов дугогодишњи потпредседник (од оснивања Друштва до V редовне годишње скупштине 1966. године и од 1969. до 1972.) и председник (од 1966. до 1969. године). Учествовао је на Међународном

конгресу нумизматичара у Риму 1961. Одржао велики број предавања о античкој и средњовековној нумизматици у Српском нумизматичком друштву, Музеју града Београда, на Коларчевом народном универзитету и у Хрватском нумизматичком друштву. Обавио је изузетно велики посао на прикупљању документације и грабе за планирани *Corpus nummorum medievalorum Serbiae* (18.000 снимака новца и 72.000 фотокопија документационе грабе). Уз то, Сергије Димитријевић поседује једну од највећих и најпотпунијих збирки српског средњовековног новца.

У досад објављеном научним радовима из области нумизматике, Сергије Димитријевић се готово искључиво посветио питањима наше средњовековне нумизматике. У тим радовима предложена су решења многих научних проблема из националне историје и српске средњовековне нумизматике и објављен велики број нових врста српског средњовековног новца. Нумизматички материјал је увек посматран као значајан извор за тачније и потпуније сагледавање читаве наше историјске прошлости.

I. Радови Сергија Димитријевића из области нумизматике

1. „Проблеми српске средњовековне нумизматике”, I—II, *Историјски гласник*, Београд, 1957, бр. 1—2 & 3—4.

Осврћући се критички на књигу Р. Марића *Студије из српске нумизматике*, аутор износи аргументе у прилог другачијих гледишта о неким кључним питањима српске средњовековне нумизматике: појава ћириличких и латиничких натписа на српском средњовековном новцу; утврђивање критеријума за разврставање овога новца и припадности спорних врста краљевских динара; које новчане врсте спадају у крстате и рудничке динаре, са фиксирањем неких других врста које се помињу у архивским документима; употреба римског бакарног новца у средњовековној Србији.

2. „Нове врсте српског средњовековног новца”, *Старинар*, Београд 1958—1959, књ. IX—X.

У овоме раду аутор започиње систематско објављивање нових врста српског средњовековног новца, укључујући ту и неке погрешно објављене или дотле неодређене врсте. Уз опсежне коментаре историјско-нумизматичког карактера, овде је описано 25 нових врста новца следећих владара: цара Душана, царице Јелене (са грчким натписом), Цара Уроша, краља Вукашина, деспота Јована и Вукашина, краља Андреаша, Николе Алтомановића, Балше II Балшића (први познати новац овога владара), кнеза Лазара, кнеза и деспота Стефана Лазаревића, деспота Бурђа Бранковића и неизвесног владара. — У овоме раду, сем тога, први пут је објављена остава из Коштунџића код Чачка (откривена 1939. године).

3. „Српски средњовековни бакарни новац“, *Историјски часопис САНУ*, Београд, 1959, књ. VIII.

Осврћући се у целини на питање ковања бакарног новца у средњовековној Србији (општедржавног и локалног), аутор додирује и питање ковања бакарног новца у приморским градовима. Поред 8 дотле познатих, Димитријевић први пут објављује 12 врста српског средњовековног бакарног новца. Наведени су аргументи у прилог тезе да ови новци представљају у ствари тадашње фалсификате одговарајућих сребрних врста, а да су праве бакарне новце имали само приморски градови.

4. „Хронологија Душановог царског новца“, *Историјски часопис САНУ*, Београд, 1959, књ. IX—X.

Полазећи пре свега од анализе остава, аутор покушава да реши питање редоследа ковања бројних врста Душановог царског новца, разврставајући их у четири временска периода. На основу нумизматичког материјала и архивских података, сматра да је у четвртome периоду дошло до ковања „трећака“ („grossi del tercio“). — У овоме раду извршена је и реконструкција Косовске оставе и оставе из Босанске Раче и приказан процес опадања тежине лабилних врста са царем и царицом.

5. „Контрамарке на средњовековним српским и босанским динарима“, *Историјски часопис САНУ*, Београд, 1961—1962, књ. XII—XIII.

Аутор реконструише оставу из села Руждавице у Бустендилском крају, и даје опис свих познатих примерака. Разматрана су следећа питања: однос контрамаркираних и неконтрамаркираних динара, проблем босанских динара у овој остави, очуваност контрамаркираних динара, место латиничких врста у емисијама цара Душана и у овоме налазу, питање порекла нађеног новца, датирање оставе, три врсте контрамарки, зашто су и од стране кога стављане контрамарке и на којем подручју су ови динари били у промету.

6. „Заједнички новац царева Јована V Палеолога и Јована VI Кантакузина“. *Зборник радова византолошког института*, Београд, 1964, књ. VIII.

Димитријевић обрађује један дотле непознати византијски новац — заједнички новац царева Јована V Палеолога и Јована VI Кантакузина — нађен приликом систематског прегледа балканског дела средњовековне нумизматичке збирке Академије наука НР Румуније у Букурешту. Аутор посебно указује на утицај српског новца цара Душана када је реч о представи на реверсу поменутог новца, представи каква дотле није била позната на византијском новцу, што помаже да се одреди период његовог ковања.

7. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, I, *Старинар*, Београд, 1964—1965, књ. XV—XVI.

Настављајући систематско објављивање нових врста, аутор у овоме прилогу описује и разматра 16 врста новца следећих владара: краља Милутина, цара Душана, царице Јелене, цара Уроша, Бурђа I Балшића, кнеза Лазара, кнеза Стефана Лазаревића, деспота Бурђа Бранковића, деспота Лазара Бурђевића, војводе Иваниша и града Улциња.

8. „Нумизматика: а) Србија, б) Збирке“, *Енциклопедија Југославије*, Загреб, 1965, св. 6.

Доста исцрпно увођење у нашу нумизматичку библиографију, пре свега ону која се односи на српски средњовековни новац. У другоме делу набројане су све важније нумизматичке збирке, посебно оне које се односе на српски или босански средњовековни новац.

9. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, II, *Старинар*, Београд, 1966, књ. XVII.

Аутор објављује још 10 нових врста: цара Душана, цара Уроша, краља Вукашина, краља Марка, жупана Гропе, Вука Бранковића, великаша Јакова и кнеза Стефана Лазаревића. — У оквиру уобичајених историјско-нумизматичких коментара о описаним новим врстама, аутор у овоме прилогу презентира састав Софијске оставе и оставе из Чуке.

10. „Српски средњовековни новац нађен у току ископавања на Новом Брду“, *Зборник Народног музеја у Београду*, 1967, св. V.

Димитријевић пружа комплетан преглед и опис свих 37 новчаних врста (13 досад непознатих) нађених на овоме археолошком локалитету. Реч је о новцима цара Душана, цара Уроша, кнеза Лазара, Вука Бранковића, великаша Јакова, кнеза и деспота Стефана Лазаревића и господина и деспота Бурђа Бранковића, од којих је посебно интересантан новац Смедерева за који се претпоставља да је кован у Мађарској у време турске окупације деспотовине. Интересантно је и присуство бројних ситних дотле непознатих новчаних врста.

11. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, III, *Старинар*, Београд, 1967, књ. XVIII.

Објављено је још 12 нових врста: краља Драгутина, цара Душана, цара Уроша, неименованог краља из породице Мрњавчевића, севаста Стефана, кнеза Лазара, Вука Бранковића, деспота Стефана Лазаревића и патријарха Данила III.

12. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, IV, *Старинар*, Београд, 1968, књ. XIX.

У овоме наставку аутор објављује даљих 12 врста: краља Радослава, цара Душана (и царице Јелене), цара Уроша, Јована (Угљеше), (војводе) Драгосава (Прибишића) и Стефана Лазаревића. У оквиру историјско-нумизматичких коментара дата је и реконструкција новопронађене велике оставе (око 1.060 комада) непознатог налазишта са новцем из времена малолетства цара Уроша.

13. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, V, *Старинар*, Београд, 1969, књ. XX.

Аутор објављује још 5 нових врста: краља Владислава II, краља Милутина, деспота Стефана Лазаревића и непознатог феудалца.

14. „Новац града Смедерева“, зборник радова *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862—1867*, Београд, Одељење друштвених наука САНУ, 1970.

Осврћући се на разлоге појаве градског новца у српској средњовековној држави (Скопље, Призрен, Ново Брдо, Смедерево, Рудник, Рудишта), аутор детаљно разматра питање новца деспота Бурђа Бранковића и његовог сина деспота Лазара Бурђевића који су ковали новац са натписом „Смедерево“. Дат је преглед свих новчаних врста на којима се јавља натпис „Смедерево“, расправља се о саставу оставе из Тополовника, о времену и хронологији ковања ових врста, њиховом односу према осталим врстама градског новца на територији тадашње Србије (XV век) и месту градских емисија у укупном броју емисија кованих за време Бурђа Бранковића.

15. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“. VI, *Старинар*, Београд, 1970, књ. XXI.

У овоме наставку, аутор објављује још 8 нових врста: цара Уроша, Вука Бранковића, кнеза Стефана Лазаревића и деспота Бурђа Бранковића.

16. „Новац кнеза Лазара“, *Багдала*, Крушевац, 1971, год. XIII, бр. 147—148.

Скраћена верзија прилога под бројем (17).

17. *Новац кнеза Лазара*, Крушевац, „Багдала“, 1971.

Димитријевић описује и разматра 22 новчане врсте кнеза Лазара (укључујући и новобрдске новце као и новац Вука Бранковића као вазала кнеза Лазара). Наводи се тежина, величина, ко је извршио опредељење, укупни број познатих комада и у којим оставама се одређени новац јавља; такође је дата хронологија Лазаревих емисија, са кратким упоредним разматрањем емисија других феудалаца тога доба (в. прилог под бр. 23), а размотрена су и питања ћириличких и латиничких натписа, представе владара, шлема са волујским роговима, представе личја и словних и фигуралних ознака које се јављају на боковима представе Исуса.

18. „Србија (VII: Новац)“, *Енциклопедија Југославије*, Загреб, 1971, св. 7.

Укратко се резимира историјат појаве и ковања српског средњовековног новца и даје комплетан преглед лица и градова чија се имена јављају на сребрном новцу; посебно је обрађен и бакарни новац. Додирнују се још и следећа питања: богатство врста и варијаната, натписи на новцу, ковнице и ковање новца, употреба новца и његова вредност, оставе српског средњовековног новца.

19. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, VII, *Старинар*, Београд, 1971, књ. XXII.

У овоме наставку аутор објављује 9 нових врста: цара Душана (и са царицом), цара Уроша, деспота Јована (Оливера), Бурђа I Балшића, деспота Стефана Лазаревића. — У оквиру уобичајених историјско-нумизматичких коментара дат је и преглед нових контрамаркираних примерака (С. Димитријевића и оних које је В. Јовановић набавио 1970. године из Бугарске — упореди чланак у претходном броју часописа *Нумизматичар*, 1978, бр. 1), за које аутор држи да заправо представљају део старе оставе из Руждавице (в. 5).

20. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“, VIII, *Старинар*, Београд, 1972, књ. XXIII.

Овде је објављено 7 нових врста: краља Марка, Влатка Хранотића, патријарха, кнеза Стефана Лазаревића, а приказан је и састав Друге приштинске оставе, као и Зајечарске оставе (из 1910. године).

21. „Оставе српског средњовековног новца на северу од Дунава“, *Историјски часопис САНУ*, Београд, 1973, књ. XX.

Истраживањем у Мађарској и у Румунији, аутор је утврдио да је српски средњовековни новац нађен и у 18 остава и налаза северно од Дунава. Дат је потпуни преглед свих тих остава у којима је нађено око 400 примерака нашег новца. Указује се на специфичности и посебан историјско-нумизматички значај ових остава.

22. „Нова серија нових врста српског средњовековног новца“. IX, *Старинар*, Београд, 1973—1974, књ. XXIV—XXV.

Аутор објављује још 9 нових врста: краља Душана, цара Душана, краља Вукашина, краљице Еуросиме (?), неодређеног владара или великаша и полуфолар неког од наших приморских градова.

23. „Новац кнеза Лазара у односу на новац других обласних господара“, зборник радова *О кнезу Лазару*, Филозофски факултет Београд — Народни музеј Крушевац, Београд, 1975.

Димитријевић расправља о новцима феудалаца и градова који су ковали новац у време када и кнез Лазар: жупана Николе Алтомановића, Вука Бранковића, Бурђа I Балшића, Балше II Балшића, Бурђа II Страцимировића, деспота Јована Драгаша (Дејановића), краља Марка, Гргура Вуковића, Влатка Хранотића, челника Смила, Драгосава (Прибишића), великаша Јакова, патријарха, града Призрена и Скопља, краљице Еуросиме (?), краља Андреаша, жупана Андрије Гропе, Стефана Лазаревића (без звања кнеза или деспота), Костадина (Дејановића) и жупана Рига.

24. „Савремене коване и пресоване имитације средњовековног српског сребрног новца“, *Старинар*, Београд, 1975, књ. XXVI.

У краћем тексту и табелама дати су описи и слике 23 врсте

фалсификата (у 41 варијанти), рађених углавном пред II светски рат — напоредо са описима и сликама оригиналних примерака. Пружени су и подаци о реткости врста у време С. Љубића и о објављивању фалсификата као оригинала. Према специфичним карактеристикама, разликује се пет група фалсификата и износи претпоставка о њиховом пореклу и начину растурања. Из свега изложеног произлази да постоје фалсификовани новци следећих владара и великаша: Бранка (Младеновића), краља Андреаша, жупана Гропе, Бураба I Балшића, жупана Николе Алтомановића, Вука Бранковића, патријарха, жупана Рига, Влатка Хранотића, челника Смила, великаша Јакова, деспота Стефана Лазаревића, града Скопља и града Призрена.

25. „Ковнице новца у Трепчиним рудницима“, *Трепча*, К. Митровица, 1. фебр. 1975. год. XXVIII, бр. 4—5.

26. „Новчане емисије краља Драгутина, Владислава II и краља Милутина“, *Старинар*, Београд, 1976, књ. XXVII.

Аутор даје своју систематизацију и опис са свим подацима о међусобно тесно повезаним новчаним емисијама краља Драгутина (7 врста), краља Владислава II (6 врста) и краља Милутина (14 врста). Разматра се и заједнички новац краља Драгутина и краља Милутина, као и новац краља Драгутина или краља Карла Роберта кован за Србију и, најзад, мере Дубровника и Венеције против српског новца у време владе краља Милутина.

Сви приказани радови Сергија Димитријевића су богато илустровани бројним добро снимљеним фотографијама нашег средњовековног новца.

II. Прикази и осврти на радове Сергија Димитријевића

1. Ракочевић, Петар, „О српским средњовековним бакарним новцима“, *Историјски записи*, Цетиње, 1958, го. XIII, књ. XVI/3—4.

2. (Ренџео, Иван), „Проблеми српске средњовековне нумизматике“, *Нумизматичке вијести*, Загреб, 1960, год. VII, бр. 14.

3. (Ренџео, Иван), „Српски средњовековни бакарни новац“, *Нумизматичке вијести*, Загреб, 1960, год. VII, бр. 14.

4. Цветковић, Никола, „Проблеми српске средњовековне нумизматике“, *Наше стварање*, 1961, год. VI, бр. 1.

5. Ренџео, Иван, „Хронологија Душановог царског новца“, *Нумизматичке вијести*, Загреб, 1961, год. VIII, бр. 15—16.

6. Saria, Balduin, „Nove vrste srpskog srednjovekovnog novca 58—59“, *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, 1962, Bd. 5, Heft 16.

7. Saria, Balduin, „Srpski srednjovekovni bakarni novac“, *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, 1962, Bd. 5, Heft 16.

8. Saria, Balduin, „Die Erforschung des altserbischen Münzwesens“, *Numismatische Literatur Osteuropas und des Balkans*, Graz, 1963, Heft 2.

9. Краснов, Буро, „Нове врсте српског средњовековног новца 58—59“, *Нумизматичке вијести*, Загреб, 1963, год. X, бр. 20.

10. Metcalf, D. M., „Zajednički novac careva Jovana V Paleologa i Jovana VI Kantakuzina“, *Hamburger Beiträge zur Numismatik*, 1966, Bd. Heft 20.

11. Kämpfer, F., „Novac kneza Lazara“, *Südostforschungen*, 1972, Bd. XXXI.

12. (—), „Новац кнеза Лазара, *Билтен нумизматичког друштва Медицина*, Ниш, 1972. год. II, бр. 3.